

Complexnummer: 531362

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

NHW-Werken aan de Karnemelksloot

Aantal complexonderdelen

9

Monumentnummers van complexonderdelen

531363, 531364, 531365, 531366, 531367, 531368, 531369, 531370, 531371

Woonplaats

Naarden

Gemeente

Gooise meren

Provincie

Noord-Holland

Locatie van het hoofdobject

Naarden, Werken aan de Karnemelksloot

Complexomschrijving

Cluster 9. Complexomschrijving.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

WERKEN AAN DE KARNEMELKSLOOT

Inleiding

De Nieuwe Hollandse Waterlinie vormde van 1815 tot februari 1940 de hoofddefensielinie van het Koninkrijk der Nederlanden. De 85 kilometer lange verdedigingslinie die is gebaseerd op een uitgestrekte waterbarrière gesteund door militaire versterkingen, strekte zich uit van de Zuiderzee bij Muiden tot aan de Biesbosch bij Werkendam. De breedte varieerde van slechts enkele honderden meters ten oosten van Utrecht, tot 7,5 km en zelfs meer dan 10 km in de Vijfheerenlanden. Het typisch Hollandse defensiesysteem van inundaties was de verbeterde voortzetting van de eens zo succesvolle (oude) Hollandse Waterlinie uit 1672. Het concept voor een waterlinie dateert al uit 1589, toen prins Maurits opdracht kreeg van de Staten van Utrecht en Holland om te onderzoeken hoe de jonge Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden op een zo efficiënt mogelijke manier kon worden verdedigd. Door een optimaal gebruik van de geografische omstandigheden kon een bijzondere verdedigingslinie worden aangelegd. Daar waar hoog Nederland overgaat in het laag gelegen poldergebied is het tamelijk eenvoudig om land onder water te zetten met behulp van sluizen of het doorsteken van dijken. Aan de tastbare onderdelen van deze voornamelijk 'papieren tijger' werd eeuwenlang gesleuteld. Na WOII speelde de Nieuwe Hollandse Waterlinie geen rol van betekenis meer in de hoofddefensie. En in 1951 werden veel onderdelen van de Linie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

gedeclassificeerd, waarmee de opheffing van de Linie als zodanig een feit was.

Een verbeterde Waterlinie

De grond- en waterslag voor een verbeterde nieuwe Hollandse Waterlinie werd gelegd in de Franse tijd in 1796/97 door de directeur der Hollandse Fortificatiën C.R.T. Kraijenhoff. In zijn Memorie betreffende de eerste of capitale Waterlinie beschrijft Kraijenhoff gedetailleerd hoe de (oude) Hollandse Waterlinie er toen voorstond en geeft hij aan hoe deze Linie verbeterd zou moeten worden. Tevens bepleit hij een oostwaartse verlegging van de Linie om de stad Utrecht binnen de Linie te brengen, beschermd door een aaneenschakeling van voorposten. Niet alleen omdat Utrecht een belangrijke garnizoensstad was, maar vooral om te voorkomen dat de vijand de waterhindernis zou kunnen aftappen. De aanbevelingen die hij deed vormden het concept voor wat later de Nieuwe Hollandse Waterlinie gaat worden. In 1811 werden de plannen zelfs door Keizer Napoleon goedgekeurd: *La ligne de Naarden à Gorcum doit donc être considérée comme la vraie ligne de l'Empire*. Mede vanwege militaire en politieke ontwikkelingen werd het plan echter niet verder uitgewerkt. Na het vertrek van de Fransen, bij de aanloop tot het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden in het najaar van 1814, diende Kraijenhoff opnieuw een nota in, waarin zijn voorstellen uit 1796 en 1811 waren geactualiseerd. Daarop besloot Koning Willem I in het voorjaar van 1815 tot de aanleg van een nieuwe Waterlinie, toen nog 'Utrechtse Linie' genoemd. De militaire en waterstaatkundige werken voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie zouden het grootste en duurste infrastructurele project worden dat ooit in Nederland is uitgevoerd.

Bouwen aan een perfect systeem

Evenals de 'Oude' Hollandse Waterlinie steunde de 'Nieuwe' op uitgebreide - maar nu beter beheersbare - inundaties, waarbij forten en batterijen de inlaatpunten (sluizen) beschermden en de niet te inunderen terreinstroken en andere accessen afsloten. Samen met de waterbouwkundige Jan Blanken, inspecteur-generaal van Waterstaat, ontwikkelde Kraijenhoff als inspecteur-generaal der Fortificaties (1814-1826) de 'natte' plannen voor de Nieuwe Waterlinie en werd opdracht gegeven aan majoor-ingenieur Willem Offerhaus voor de bouw van een fortenkring om Utrecht. Tot aan Nieuwersluis werd het tracé van de (oude) Hollandse Waterlinie langs de Vecht aangehouden. Vanaf Nieuwersluis volgde de nieuwe linie de Vecht, tot enkele kilometers ten noorden van Utrecht. Daar moest de linie oostelijk om de stad heen buigen, om vervolgens langs de Vaartse Rijn verder te gaan tot aan de sluizen van Vreeswijk aan de Lek. Voorts sloot de nieuwe Waterlinie aan op het zuidelijke tracé dat in 1787 was verplaatst naar de Diefdijk en de Linge. Er dienden vijf zogenaamde 'inundatiekommen' te komen met op de accessen permanente verdedigingswerken. Op een zestal cruciale plekken werden door Blanken ontworpen waaiersluizen gebouwd. Deze sluizen, die zelfs tegen hoog water in geopend konden worden, waren ideaal voor militaire inundaties. De inrichting van een optimaal inundatiestelsel en de aanleg van de onmisbare permanente verdedigingswerken duurden, met onderbrekingen, van 1815 tot 1886. Dat de realisatie van de nieuwe Waterlinie zoveel tijd kostte, had alles te maken met de (internationale) politieke en militair-technische ontwikkelingen en de ingrijpende infrastructurele en waterstaatkundige veranderingen gedurende de negentiende eeuw. We kunnen in die eeuw een viertal bouwperiodes onderscheiden. In de eerste fase van 1815-1826 werden de versterkingen rondom Utrecht gerealiseerd. Vervolgens bouwde de Dienst der Fortificatiën van 1841 tot 1864 de torenforten bij de rivieraccessen en tussen 1867-1872 vonden overal in de Linie verbeteringen plaats. Ten slotte werden tussen 1871 en 1886 de laatste forten van de Linie gebouwd. In de twintigste eeuw veranderden de militaire tactieken drastisch en werden veldversterkingen tussen de forten aangelegd met diverse werken van gewapend beton.

Bouwfasen in de negentiende eeuw

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Gedurende de eerste bouwphase werd tussen 1816 en 1826 op de kwetsbare accessen rondom Utrecht een vijftal forten gebouwd. De eenvoudige werken bestonden uit aarden omwallingen, die precies in het hart van de te beveiligen weg of kade waren gelegen. De forten werden omgeven door een gracht en op de hoofdwal was de opstelplaats voor het geschut. De vorm en de omvang van de forten werden bepaald door de breedte van het acces en de ligging van de inundatiemiddelen. Op de hoog gelegen - en dus niet te inunderen - Houtense Vlakte werden vier lunetten gebouwd. Deze V-vormige versterkingen werden voorzien van zware bakstenen bekledingsmuren. Ten zuiden van Utrecht bouwde men ter bescherming van de inundatiesluizen forten bij Jutphaas, Vreeswijk en Culemborg. De volgende bouwphase diende zich aan nadat Nederland in 1839 België als onafhankelijke staat had erkend. Reorganisatie en vernieuwing van het verdedigingsstelsel waren nodig. Koning Willem II besloot tot een geconcentreerde verdediging, met de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoofddefensielinie. De vestingen en linies aan de landsgrenzen dienden om een eventuele vijandelijke opmars te vertragen, zodat de inundaties van Waterlinie tijdig konden worden gerealiseerd. De tweede actieve bouwperiode van de waterlinie duurde van 1841 tot 1864 en vond plaats, ondanks ingrijpende bezuinigingen op defensie (de omvang van het leger werd gehalveerd). Onder leiding van genieofficier Merkes van Gendt werden op de dijkaccessen langs de rivieren torenforten gebouwd. Bij de rivieraccessen van de Vecht, Lek, Linge en Waal verrezen ronde bakstenen torenforten. In diezelfde periode kregen veel kleinere werken van de linie 'bomvrije' gebouwen o.a. in de vorm van vierkante wachthuizen binnen de redoutes. Met de Napoleontische term 'bomvrij' (à l' épreuve de bombe) bedoelde men dat ze bestand waren tegen contemporain geschut. Het waren veelal wachthuizen met zware, gemetselde muren. Enige versterkingen op de dijkaccessen in het Vechtplassengebied, die nog uit de Franse tijd dateerden, werden vervangen door eenvoudige forten of redoutes. In 1853 werd de Kringenwet ingevoerd die bepaalde dat er binnen cirkel van 1000 meter van de forten beperkte bouw- en beplantingsvoorschriften golden i.v.m. een vrij schootsveld. Binnen deze kringen vinden we dan ook soms houten bebouwing. In 1951 werd de Kringenwet opgeschort en in 1963 ingetrokken. Omstreeks 1864 leek de Nieuwe Hollandse Waterlinie min of meer voltooid. Maar ontwikkelingen voor en tijdens de Frans-Duitse oorlog van 1870 brachten talloze tekortkomingen aan het licht, zowel op bouwkundig en wapentechnisch, als op tactisch gebied. Kolonel Kromhout kreeg de taak om de organisatie van de Waterlinie beter te structureren. Er waren veel te weinig bomvrije onderkomens voor manschappen en bomvrije magazijnen voor munitie. Bovendien bleken de zware muren van de hoge torenforten lang niet zo 'bomvrij' als ze heetten te zijn. Maar ook de nieuwe en de verbeterde 'bomvrije' forten bleken kort na oplevering alweer verouderd. In de daaropvolgende jaren werden de kwetsbare torens daarom beveiligd. Om de torens tegen directe treffers te beschermen, werd een zogenaamde 'contrescarp' aangebracht, een halfgrondgaande aanaarding van een dik kleipakket of een gemetselde en aangeaarde galerij die los stond van de toren en daar in een ruime halve cirkelvorm omheen lag. Ook veel andere bomvrije wachthuizen kregen een stevige aarden dekking. De derde bouwperiode (1867 - ca. 1872) volgde o.a. na de uitvindingen van geschut met een getrokken loop (ca. 1860). Dit ver dragende en nauwkeuriger geschut maakte duidelijk dat de werken in de Waterlinie toch zeer kwetsbaar waren. De forten misten dekkingsmogelijkheden voor manschappen en materieel. Er was behoefte aan bomvrije remises voor geschut en bomvrije kazernes voor de manschappen. Bovendien dienden de wallen te worden verzaamd. Door de toegenomen reikwijdte van de projectielen moesten de steden Naarden en Utrecht, die in de frontlinie kwamen te liggen, op grotere afstand worden verdedigd. Daarom werden vooruitgeschoven posten aangelegd. Het centraal gelegen Utrecht was al een kruispunt van wegen, maar werd sinds de jaren '60 ook een knooppunt van een nieuwe vorm van infrastructuur: de spoorwegen. De ring van zes oudere forten die Utrecht beschermde, lag ten opzichte van de mogelijke posities van vijandelijk geschut te dicht bij de stad. Daarom werd nog verder oostwaarts van de Domstad een tweede, vooruitgeschoven fortenkring aangelegd. Verder vonden langs de Lek verbeteringen plaats voor mogelijke onderwaterzettingen rond Utrecht: er kwam een nieuwe inlaatsluis bij Wijk bij Duurstede en er vonden verbeteringen plaats bij Honswijk. Begin jaren '70 realiseerde de regering zich dat het Nederlandse defensieapparaat de afgelopen dertig jaar sterk onder de bezuinigingen had geleden. Daarom diende de Minister van Oorlog de Vestingwet van 1874 in. Deze kende o.a. prioriteit toe aan de verbetering en vernieuwing van de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoeksteen van de Nederlandse verdediging. Binnen acht

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

jaar moesten nieuwe werkzaamheden voor de hoofdverdedigingslinie worden verwezenlijkt (ruim 10 miljoen gulden). Daarmee gingen men de vierde bouwperiode (ca. 1871-1886) in, die in feite een voortzetting was van de derde, maar op andere gronden. De Waterlinie was nog maar amper ingericht volgens de laatste eisen van een grote defensieve kracht, of in 1885 werd de brisantgranaat ingevoerd. Tegen dit explosieve projectiel was geen fort bestand. L'histoire se repète: op slag waren de forten van de gemoderniseerde Waterlinie weer verouderd en dus onbruikbaar. De geschiedenis van de vestingbouw leert dat de ontwikkelingen van de verdedigingsmethoden voortdurend achterlopen op die van de aanvalswapens. De forten bleken niet meer geschikt als opstellingsplaats voor vestinggeschut. Om trefkans te voorkomen, moesten manschappen en geschut worden gespreid in het linielandschap. De forten vervulden nog wel een rol als stormvrij infanteriesteunpunt. Sindsdien speelde 'maskering'(camouflage) door beplantingen op en bij de forten een rol. In deze periode werden op veel forten, behalve fortwachterswoningen, ook houten genie- en artillerieloodsen gebouwd om het materieel in vreedstijd vochtvrij te stallen. Ondertussen vond toch op grote schaal nieuwbouw plaats in de Waterlinie. Van noord tot zuid verrezen nieuwe forten en batterijen in de Linie om een aaneengesloten 'snoer' van steunpunten op bepaalde afstand van elkaar te realiseren. Daarna kwam de fortenbouw tot stilstand. Het nut en de kracht van de kostenverslindende en snel verouderende forten van de Waterlinie stonden aan het eind van de negentiende eeuw ter discussie. Het accent werd van de zogenaamde 'dode weermiddelen' verlegd naar de levende, mobiele strijdkrachten die verspreid in veldversterkingen in de Linie zouden moeten opereren om een stormaanval met de nieuwste wapens te weerstaan.

WOI en WOII

Tijdens de mobilisaties van WOI en WOII werd een groot aantal veldversterkingen voor artillerie, infanterie en munitieopslag aangelegd. Loopgravenstelsels, groepsnesten, prikkeldraadversperringen, gevechtswagenversperringen en tankgrachten bepaalden het gezicht van de jongste Waterlinie. Ook bouwde men honderden betonnen groepsschuilplaatsen en vele mitrailleurkazematten tussen de forten in het linielandschap. Op en bij de forten verschenen de moderne golfplaten Nissen-hutten en Romney-loodsen voor diverse doeleinden.

WERKEN AAN DE KARNEMELKSLOOT

Inleiding complex

De WERKEN AAN DE KARNEMELKSLOOT, die uit verschillende bouwperiodes dateren, maken deel uit van de verdediging van de Vesting Naarden en meer in het bijzonder van een damsluis ten zuidwesten van de vesting. De vestingstad Naarden ligt op de hoge gronden tussen het Naardermeer en de Zuiderzee, die een acces vormden tot Amsterdam. Vanwege de grote militaire betekenis is er veel strijd geleverd om Naarden. De verdedigingswerken zijn steeds vernieuwd naar de jongste inzichten op militair-strategisch gebied. Naarden was één van de belangrijkste vestingsteden van de Oude Hollandse Waterlinie. De waterlinie was primair gebaseerd op inundatie van laag gelegen gronden om zo de vijand de doorgang te beletten. Naarden lag echter op de hoge uitlopers van Het Gooi, waardoor inundaties werden bemoeilijkt. Besloten werd de hoge gronden af te graven. De Werken aan de Karnemelksloot zijn een onderdeel van de pogingen om water rond te vesting Naarden vast te houden. In 1787 werd een damsluis aangelegd in de Karnemelksloot, die in rechtstreekse verbinding stond met de vestinggracht van Naarden. De Karnemelksloot mondt uit in de 's-Gravelandsche Vaart. Zonder de damsluis zou het inundatiewater rechtstreeks vanuit de Karnemelksloot afvloeien in de 's-Gravelandsche Vaart en van daaruit in de rivier de Vecht. Ter bescherming van de damsluis kwamen, eveneens in 1787, twee kleine, omgrachte, aarden lunetten tot stand aan weerszijden van de Karnemelksloot. Behalve ter verdediging van de sluis dienden zij ook om de vijand te beletten Naarden langs de zuidzijde te passeren. Dat deze strategie niet helemaal werkte, bewijzen de Pruisische en de Franse bezettingen die tussen 1787 en 1814 plaatsvonden. De lunetten aan de Karnemelksloot werden toen zelfs ten dele gesloopt.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

In 1815 was Naarden weer in Hollandse handen. In hetzelfde jaar kwam ook de Nieuwe Hollandse Waterlinie formeel tot stand. De Vesting Naarden en bijbehorende werken werden binnen de waterlinie opgenomen, maar vooralsnog kwam het niet tot een actieve verbetering van de verdedigingswerken. Dat gebeurde pas in 1868-1870 met de bouw van het zogenoemde Offensief voor Naarden en vooral nadat in 1874 de Vestingwet van kracht was geworden. Aan de Karnemelksloot werden in de jaren 1873-1875 de voormalige lunetten (daarna batterijen genoemd) belangrijk vergroot en voorzien van zware, aarden wallen en bruggen aan de noordwestzijde. Centraal op elk van de lunetten kwam een wachthuis tot stand en aan de zuid- of zuidoostzijde een schuilplaats met munitiemagazijn. Naar de toenmalige maatstaven waren deze aangeaarde gebouwen met dikke muurwerken bomvrij. De fortwachterswoning aan de noordzijde van de westbatterij moet eveneens uit deze periode dateren. Ook binnen de Nieuwe Hollandse Waterlinie was de verdediging van de damsluis niet de enige functie van de Werken aan de Karnemelksloot. Zij moesten tevens voorkomen dat Naarden aan de zuidzijde werd gepasseerd via de dijk langs het Naardermeer, het hoge terrein ten westen van Bussum en de van de vesting afgekeerde glooiing van de spoorweg naar Hilversum. Eventueel konden vanaf de westbatterij (westelijke lunette) vijandelijke aanvalswerken die vóór het front Promers-Turfpoort van de Vesting Naarden lagen, in de flank worden beschoten.

De fortificaties van de Nieuwe Hollandse Waterlinie bleken al snel verouderd. Als gevolg van verbeteringen van het geschut kon van steeds grotere afstand effectief doel worden geraakt. Daarom werd ervoor gekozen tijdens de mobilisatieperioden van 1914-1919 en 1939-1940 extra verdedigingswerken aan te leggen vóór de eigenlijke fortificaties, namelijk in de vorm van schuilplaatsen, groepsnesten, geschutskazematten en versperringen. Aan de oost- en zuidzijde van Naarden kwam in de mobilisatieperiode 1914-1919 een verdedigingslinie van enige kilometers lengte tot stand. Bij de Karnemelksloot zijn prikkeldraadversperringen en schuilplaatsen aangelegd. Tussen de werken en de vesting werden nieuwe batterijen en infanterieloopgraven opgeworpen, met daarbij ook betonnen drinkwaterreservoirs. Tevens sloopte men de bomvrije schuilplaatsen met munitiemagazijnen op de lunetten.

In 1926 werden de Werken aan de Karnemelksloot, gelijktijdig met de Vesting Naarden, officieel als verdedigingswerk opgeheven. Wel kwam tijdens de mobilisatie van 1939-1940 een tankversperring tot stand aan de zuidzijde van de sluis in de Karnemelksloot. De Werken aan de Karnemelksloot zijn al vanaf 1929 eigendom van de gemeente Naarden. Momenteel zijn ze in gebruik bij scoutinggroepen. De damsluis is gerestaureerd. De oorspronkelijke bruggen over de fortgrachten zijn gesloopt. Ze verbonden de werken via korte wegen en een oeververbinding over de Karnemelksloot met dijkweg Naardermeer.

Van de Werken aan de Karnemelksloot resteren de damsluis, de omgrachte lunetten met vervallen aardwerken en de bomvrije wachthuizen A en B, evenals de fortwachterswoning ten noorden van de westelijke lunette. Tevens bevindt zich in het voormalige inundatieveld direct aan de noordwestkant van de westelijke lunette, een scherfvrije schuilplaats Type 1915. Aan de dijk richting Naarden resteren twee drinkwaterreservoirs uit de mobilisatieperiode 1914-1919 en aan de zuidzijde richting 's-Graveland ligt het restant van een tankversperring uit 1939-1940.

Ligging en relatie met andere complexen

Het complex WERKEN AAN DE KARNEMELKSLOOT beslaat diverse bouwperioden van 1787 tot 1939-1940 en ligt in het noordelijke deel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, op de moeilijk of niet inundeerbare hoge gronden rond Naarden, tussen de Zuiderzee (IJsselmeer) en het Naardermeer. De werken liggen op ongeveer een kilometer ten zuiden van de Vesting Naarden en dienden ter verdediging van de damsluis ter plaatse. Omdat Naarden van zeer groot militair-strategisch belang was vanwege de afsluiting van de directe toegang tot Amsterdam, moesten de Werken aan de Karnemelksloot bovendien voorkomen dat Naarden aan de zuidzijde werd gepasseerd. Daarom verdedigden zij ook de dijk langs het Naardermeer, het hoge terrein ten westen van Bussum en de van de vesting afgekeerde glooiing van de spoorweg naar Hilversum. Eventueel konden vanaf de Westbatterij (westelijke lunette) vijandelijke

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

aanvalswerken die vóór het front Promers-Turfpoort van de vesting Naarden lagen, in de flank worden beschoten. De complexen Werken aan de Karnemelksloot en Vesting Naarden horen dus bij elkaar op zowel het macro-niveau van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, als het meso-niveau van de beide complexen, die dezelfde niet inundeerbare terreinen en lineaire accessen tot Naarden en Amsterdam verdedigden en het micro-niveau van de direct aan elkaar verbonden objecten, zoals de vestinggracht met de damsluis en de Westbatterij met de Promers-Turfpoort.

Ten zuiden en oosten van Naarden liggen de complexen Offensief voor Naarden en Voorstelling Naarden / Infanteriestelling Fransche Kamp. Het complex Werken aan de Karnemelksloot houdt op het macroniveau van de Nieuwe Hollandse Waterlinie verband met deze complexen, maar is ook op mesoniveau vergelijkbaar, omdat zij alle behoren tot de vooruitgeschoven verdedigingswerken van de Vesting Naarden. Ten westen van de Werken aan de Karnemelksloot ligt het complex Betonnen Werken Uitermeer-Hinderdam. Daarmee bestaat een rechtstreeks verband omdat de Betonnen Werken Uitermeer-Hinderdam bedoeld zijn ter verdediging van een aantal lineaire accessen, waaronder de ζ s-Gravelandsche Vaart. De Karnemelksloot watert direct af op de ζ s-Gravelandsche Vaart en staat via de vaart weer in verbinding met de rivier de Vecht, die de westelijke grens van de Nieuwe Hollandse Waterlinie vormde. Alle hier genoemde complexen behoorden in mei 1940 organisatorisch en logistiek tot de Groep Naarden van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Omschrijving complex

De WERKEN AAN DE KARNEMELKSLOOT liggen ongeveer een kilometer ten zuiden van Naarden aan de rand van het Naardermeer (westzijde) en een relatief recent tot stand gekomen woonwijk (oostzijde). Het complex omvat een tweetal aarden batterijen (lunetten) ter weerszijden van de Karnemelksloot en de dijk langs het Naardermeer, eveneens 'Naardermeer' genaamd. Tussen de batterijen bevindt zich een 18de-eeuwse damsluis. Aan de noordoostkant van de westelijke batterij staat de voormalige fortwachterswoning (Naardermeer 7). Van de batterijen is, behalve de omgrachting, een deel van de aardwerken bewaard en hiernaast ook de bomvrije wachthuizen A (westelijke batterij) en B (oostelijke batterij). Juist ten noordwesten van de westelijke batterij, staat verder een schervrije schuilplaats Type 1915. Iets noordelijker, tussen de dijk en de Karnemelksloot, liggen twee drinkwaterreservoirs als restant van de tussen de vesting Naarden en de Werken aan de Karnemelksloot opgeworpen veldversterkingen uit de mobilisatieperiode 1914-1919. Ten zuiden van de lunetten ligt het restant van een tankversperring uit 1939-1940. In samenhang met verschillende onderdelen kunnen nog grondsporen of resten aanwezig zijn.

De bescherming van het complex WERKEN AAN DE KARNEMELKSLOOT betreft de volgende complexonderdelen:

- DAMSLUIS
- WESTBATTERIJ MET AANLEG
- OOSTBATTERIJ MET AANLEG
- BOMVRIJ WACHTHUIS A
- BOMVRIJ WACHTHUIS B
- FORTWACHTERSWONING
- DRINKWATERRESERVOIRS

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

- SCHUILPLAATS TYPE 1915

- TANKVERSERRING

Waardering complex

Het complex WERKEN AAN DE KARNEMELKSLOOT, dat bestaat uit onderdelen daterend uit diverse bouwperioden tussen 1787 en 1939-1940, is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw) c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw)

Het complex is een voorbeeld van een ensemble van een damsluis, omgrachte batterijen met bomvrije gebouwen, een wachterwoning en veldversterkingen uit de mobilisatieperioden 1914-1919 (schuilplaats type 1915 en drinkwaterreservoirs) en 1939-1940 (tankversperring). Het complex diende ter verdediging van de damsluis die een inundatiefunctie had en van de accessen aan de zuidzijde van de Vesting Naarden, evenals ter verdediging van de Vesting Naarden als zodanig.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de directe relatie tot de complexen Vesting Naarden, Offensief voor Naarden, Voorstelling Naarden en het Complex Betonnen Werken Uitermeer-Hinderdam en tot de accessen van Het Gooi, de Karnemelksloot en de z's-Gravelandsche Vaart. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang van de onderdelen van het complex onderling. Ten slotte is hier - zeker voor wat betreft het noorden en zuiden - sprake van een redelijk gave relatie met het schootsveld en/of inundatieveld.

* Krijgshistorische waarden als onderdeel van een aaneengesloten militaire verdedigingslinie tussen de voormalige Zuiderzee en de Biesbosch. Deze bestond hoofdzakelijk uit een samenhangend systeem van inundatievelden en bijbehorende inundatiemiddelen en van schootsvelden. Dit systeem werd aangevuld met diverse, uit verschillende perioden daterende typen gebouwde of aangelegde verdedigingswerken die dienden ter afsluiting van niet te inunderen terreinen of andere accessen.

* Archeologische waarden vanwege mogelijk in de bodem aanwezige sporen van loopgraven, tankgrachten en dergelijke.

* Het complex is zeldzaam vanwege de bijzondere combinatie van een in de Nieuwe Hollandse Waterlinie hergebruikte, 18de-eeuwse damsluis, die daarom wordt geflankeerd door batterijen en diverse bouwwerken en veldversterkingen uit de 19de en 20ste eeuw.

* Het complex is vrij gaaf bewaard omdat de bouwwerken uit diverse perioden van de 18de tot en met de 20ste eeuw herkenbaar bewaard zijn gebleven.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 531363

Status rijksmonument
Inschrijving register* 18 januari 2013
Kadaster deel/nr 82724/193

*Woonplaats** Naarden
*Gemeente** Gooise meren
*Provincie** Noord-Holland

Locatiennaam Naarden
Locatieomschrijving Werken aan de Karnemelksloot

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Naarden	E			408
Naarden	D			952

*Omschrijving***

Cluster 9. Damsluis.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

Laat-18de-eeuwse, maar in de Nieuwe Hollandse Waterlinie, vanaf 1815, opnieuw gebruikte DAMSLUIS, als essentieel onderdeel van het inundatiesysteem rond en nabij de Vesting Naarden. Naarden ligt op de hoge gronden tussen het Naardermeer en de Zuiderzee, die een acces vormden tot Amsterdam. Het was één van de belangrijkste vestingsteden van de Oude Hollandse Waterlinie. De waterlinie was primair gebaseerd op inundatie van laag gelegen gronden om zo de vijand de doorgang te beletten. Naarden lag echter op de hoge uitlopers van het Gooi, waardoor inundaties werden bemoeilijkt. Besloten werd de hoge gronden af te graven. De werken aan de Karnemelksloot zijn een onderdeel van de pogingen water rond te vesting Naarden vast te houden. In 1787 werd een damsluis aangelegd in de Karnemelksloot, die in rechtstreekse verbinding stond met de oostelijke vestinggracht van Naarden, op ongeveer een kilometer afstand daarvan. De Karnemelksloot stond weer in verbinding met de 's-Gravelandsche Vaart. Zonder de damsluis zou het inundatiewater rechtstreeks vanuit de Karnemelksloot afvloeien in de richting van de 's-Gravelandsche Vaart en van daaruit in de rivier de Vecht. Ter bescherming van de damsluis kwamen, eveneens in 1787, twee kleine, omgrachte, aarden lunetten tot stand aan weerszijden van de Karnemelksloot. Behalve ter verdediging van de sluis dienden zij ook om de vijand te beletten Naarden aan de zuidzijde te passeren. De damsluis en de lunetten, in 1873-1875 vergroot tot batterijen, zijn vanaf 1815 opgenomen in de Nieuwe Hollandse Waterlinie en tot en met de mobilisatieperioden van 1914-1919 en 1939-1940 gebruikt.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Het verdedigingssysteem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie was in de eerste plaats gebaseerd op het gecontroleerd onder water zetten van (grote) terreinoppervlakken. Door middel van een ingenieus systeem van sluisen, duikers, dammen, keerkaden, dijkcoupures enzovoort, kon het noodzakelijke waterpeil snel en binnen nauwe grenzen gesteld en gehandhaafd worden. Deels werd daarvoor gebruik gemaakt van bestaande civiele waterhuishoudkundige bouwwerken. Soms werden de werken (sterk) aangepast aan de militaire eisen. Een beperkt deel van de werken werd speciaal ten behoeve van de Nieuwe Hollandse Waterlinie gebouwd. De damsluis in de Karnemelksloot dateert in oorsprong uit de tijd van de Oude Hollandse Waterlinie, maar is vernieuwd in 1873. Een damsluis wordt ook wel schotbalksluis genoemd. Deze sluisen kunnen drie functies vervullen: 1. Het verzorgen van een tijdelijke afsluiting om het toegevoerde inundatiewater op te stuwen, 2. Voorkomen dat het water de inundatievelden uitstroomt 3. Voorkomen dat een te groot gebied onder water wordt gezet. De damsluis aan de Karnemelksloot was vooral bedoeld voor functie 2. Met damsluisen kan het inundatiepeil nauwkeurig worden beheerst en kan, in combinatie met keerkades, de omvang van de inundatievelden zeer nauwkeurig worden bepaald.

Omschrijving

DAMSLUIS, in oorsprong uit 1787, is aangepast in het begin van de 19de eeuw, herbouwd in 1873 en in de 20ste eeuw gerestaureerd. De sluis bestaat uit twee bakstenen keermuren (lengte 9.00 m) op ca. 4.00 m afstand van elkaar, met schuin geplaatste vleugelmuren en gelegen tussen twee lunetten (later batterijen) ter weerszijden van de Karnemelksloot. In het midden van de keermuren zijn met 1.50 á 2.00 meter afstand twee in hardsteen uitgevoerde schotbalkensponningen aanwezig en ernaast aan de noord- en zuidzijde een korte hardstenen sponning met twee ijzeren ringen voor het ophangen van deuren. In een van de vleugelmuren is een peilschaal aangebracht. Schotbalken en deuren zijn niet (meer) aanwezig.

Waardering

De DAMSLUIS, in oorsprong uit 1787 en vernieuwd in 1873, is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdelen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw)

Het onderdeel is een voorbeeld van een aan de militair-strategische bouwkunde gerelateerde uiting van historische waterbouwkunde dienende als damsluis en het dateert uit 1787, maar is herbouwd 1873.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en vanwege de afsluitende positie in de Karnemelksloot.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) als voorbeeld van een damsluis in de omgeving van Naarden met als functie inundatiewater vast te houden op de hoge gronden in deze omgeving. De sluis dateert uit de periode van de Oude Hollandse Waterlinie, maar is aangepast en uitgebreid in de periode van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

* Het onderdeel is gaaf bewaard omdat de 18de - en 19de-eeuwse sluis als zodanig nog geheel aanwezig en herkenbaar is, hoewel

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

schotbalken ontbreken.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

Monumentnummer*: 531364

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	18 januari 2013
Kadaster deel/nr	82724/173

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Naarden	Gooise meren	Noord-Holland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Naarden	Werken aan de Karnemelksloot

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Naarden	E			319
Naarden	E			407
Naarden	E			191
Naarden	E			202
Naarden	E			408

*Omschrijving***

Cluster 9. Westbatterij met aanleg.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

WESTBATTERIJ MET AANLEG (voormalig lunet) als verdediging van de damsluis in de Karnemelksloot ten zuidwesten van de Vesting Naarden. Naarden ligt op de hoge gronden tussen het Naardermeer en de Zuiderzee, die een acces vormden tot Amsterdam en was één van de belangrijkste vestingsteden van de Oude Hollandse Waterlinie. De waterlinie was primair gebaseerd op inundatie van laag gelegen gronden om zo de vijand de doorgang te beletten. Naarden lag echter op de hoge uitlopers van het Gooi, waardoor de inundaties werden bemoeilijkt. Besloten werd de hoge gronden af te graven. De Werken aan de Karnemelksloot zijn een onderdeel van de pogingen om water rond te vesting Naarden te kunnen vasthouden. In 1787 werd een damsluis aangelegd in de Karnemelksloot. Ter bescherming van de damsluis kwamen, eveneens in 1787, twee kleine, omgrachte, aarden lunetten tot stand aan weerszijden van de Karnemelksloot. Behalve voor de verdediging van de sluis dienden zij ook om de vijand te beletten Naarden langs de zuidzijde te passeren. De lunetten zijn in de Franse Tijd gesloopt, maar ten tijde van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, rond 1873-1875, vergroot tot batterijen en in de wallen van bomvrije gebouwen voorzien. Ook de fortwachterswoning, geadresseerd Naardermeer 7, moet uit deze

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

tijd dateren. Deze fortificaties van de Nieuwe Hollandse Waterlinie bleken al snel na de aanleg verouderd. Als gevolg van verbeteringen van het geschut kon van steeds grotere afstand effectief doel worden geraakt. Aan de oost- en zuidzijde van Naarden kwam in de mobilisatieperiode 1914-1919 daarom een verdedigingslinie van enige kilometers lengte tot stand, waarvan rond de Karnemelksloot diverse werken resteren. De schuilplaatsen met munitiemagazijnen op de batterijen werden in deze periode gesloopt. In 1939-1940 kwam een tankversperring op de dijk tot stand. De werken zijn sinds 1929 eigendom van de gemeente Naarden. Momenteel zijn ze in gebruik bij scoutinggroepen. De damsluis is gerestaureerd. Aan de noordzijde bevonden zich in oorsprong twee uit 1873 daterende bruggen, maar deze zijn verdwenen.

Omschrijving

WESTBATTERIJ MET AANLEG (voormalig lunet) als verdediging van de damsluis in de Karnemelksloot nabij de Vesting Naarden. Eén van een tweetal in oorsprong uit 1787, maar in 1815 grotendeels gesloopte en in 1873-1875 in het kader van de Nieuwe Hollandse Waterlinie tot BATTERIJEN vergrote lunetten. Aanvankelijk waren het kleine, in de keel open verdedigingswerken met twee facen en aan weerszijden korte flanken, het geheel voorzien van opstelplaatsen voor geschut; later zijn de lunetten vergroot en voorzien van enkele bomvrije gebouwen. De AANLEG bestaat sinds die tijd uit een polygoon (onregelmatig vijfkantig), omgracht aardwerk ten westen van de damsluis in de Karnemelksloot. De (natte) gracht is aan de zuidkant (frontzijde) breder dan aan de andere zijden. De oorspronkelijke aarden borstwering van 7.00 meter breed en aan de frontzijde 5.00 meter hoog, is grotendeels bewaard gebleven. De aardwerken van de bomvrije gebouwen steken boven deze borstwering uit.

Waardering

De WESTBATTERIJ MET AANLEG (voormalig lunet) uit 1787 en 1873-1875 is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw)

Het onderdeel is een voorbeeld van een aarden aanleg (batterij, eerder lunet) met aardwerken en gracht uit 1787 en 1873-1875.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en vanwege de defensieve functie ten opzichte van accessen.

* Het onderdeel is vrij zeldzaam door de combinatie van twee ter weerszijden van de damsluis gelegen batterijen, die in oorsprong uit de Oude Hollandse Waterlinie dateren, maar binnen de Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn opgenomen en gemoderniseerd.

* Het onderdeel is tamelijk gaaf bewaard omdat de omgrachte batterij (lunet) nog grotendeels aanwezig en herkenbaar is, inclusief een deel van de aardwerken en gebouwen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Omwalling

Functie

Batterij

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 531365

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	18 januari 2013
Kadaster deel/nr	82724/186

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Naarden	Gooise meren	Noord-Holland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Naarden	Werken aan de Karnemelksloot

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartemen aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Naarden	D			952

*Omschrijving***

Cluster 9. Oostbatterij met aanleg.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

OOSTBATTERIJ MET AANLEG (voormalig lunet) als verdediging van de damsluis in de Karnemelksloot ten zuidwesten van de Vesting Naarden. Naarden ligt op de hoge gronden tussen het Naardermeer en de Zuiderzee, die een acces vormden tot Amsterdam en was één van de belangrijkste vestingsteden van de Oude Hollandse Waterlinie. De waterlinie was primair gebaseerd op inundatie van laag gelegen gronden om zo de vijand de doorgang te beletten. Naarden lag echter op de hoge uitlopers van het Gooi, waardoor de inundaties werden bemoeilijkt. Besloten werd de hoge gronden af te graven. De Werken aan de Karnemelksloot zijn een onderdeel van de pogingen om water rond te vesting Naarden te kunnen vasthouden. In 1787 werd een damsluis aangelegd in de Karnemelksloot. Ter bescherming van de damsluis kwamen, eveneens in 1787, twee kleine, omgrachte, aarden lunetten tot stand aan weerszijden van de Karnemelksloot. Behalve voor de verdediging van de sluis dienden zij ook om de vijand te beletten Naarden langs de zuidzijde te passeren. De lunetten zijn in de Franse Tijd gesloopt, maar ten tijde van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, rond 1873-1875, vergroot tot batterijen en in de wallen van bomvrije gebouwen voorzien. Ook de fortwachterswoning, geadresseerd Naardermeer 7, moet uit deze tijd dateren. Deze fortificaties van de Nieuwe Hollandse Waterlinie bleken al snel na de aanleg verouderd. Als gevolg van verbeteringen van het geschut kon van steeds grotere afstand effectief doel worden geraakt. Aan de oost- en zuidzijde van Naarden kwam in de mobilisatieperiode 1914-1919 daarom een verdedigingslinie van enige kilometers lengte tot stand, waarvan rond de Karnemelksloot diverse werken resteren. De schuilplaatsen met munitiemagazijnen op de batterijen werden in deze periode gesloopt. In 1939-1940 kwam een tankversperring op de dijk tot stand. De werken zijn sinds 1929 eigendom van de gemeente Naarden. Momenteel zijn ze in

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

gebruik bij scoutinggroepen. De damsluis is gerestaureerd. Aan de noordzijde bevonden zich in oorsprong twee uit 1873 daterende bruggen, maar deze zijn verdwenen.

Omschrijving

OOSTBATTERIJ MET AANLEG (voormalig lunet) als verdediging van de damsluis in de Karnemelksloot nabij de Vesting Naarden. Eén van een tweetal in oorsprong uit 1787, maar in 1815 grotendeels gesloopte en in 1873-1875 in het kader van de Nieuwe Hollandse Waterlinie tot BATTERIJEN vergrote lunetten. Aanvankelijk waren het kleine, in de keel open verdedigingswerken met twee facen en aan weerszijden korte flanken, het geheel voorzien van opstelplaatsen voor geschut; later zijn de lunetten vergroot en voorzien van enkele bomvrije gebouwen. De AANLEG bestaat sinds die tijd uit een polygoon (onregelmatig zeskantig), omgracht aardwerk ten oosten van de damsluis in de Karnemelksloot. De (natte) gracht is aan de zuidkant (frontzijde) breder dan aan de andere zijden. De oorspronkelijke aarden borstwering van 7.00 meter breed en aan de frontzijde 5.00 meter hoog, is grotendeels bewaard gebleven. De aardwerken van de bomvrije gebouwen steken boven deze borstwering uit.

Waardering

De OOSTBATTERIJ MET AANLEG (voormalig lunet) uit 1787 en 1873-1875 is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw)

Het onderdeel is een voorbeeld van een aarden aanleg (batterij, eerder lunet) met aardwerken en gracht uit 1787 en 1873-1875.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en vanwege de defensieve functie ten opzichte van accessen.

* Het onderdeel is vrij zeldzaam door de combinatie van twee ter weerszijden van de damsluis gelegen batterijen, die in oorsprong uit de Oude Hollandse Waterlinie dateren, maar binnen de Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn opgenomen en gemoderniseerd.

* Het onderdeel is tamelijk gaaf bewaard omdat de omgrachte batterij (lunet) nog grotendeels aanwezig en herkenbaar is, inclusief een deel van de aardwerken en gebouwen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Omwalling

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 531366

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	18 januari 2013
Kadaster deel/nr	82687/33

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Naarden	Gooise meren	Noord-Holland

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Naarden	E			408

*Omschrijving***

Cluster 9. Bomvrij wachthuis A.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJ WACHTHUIS A als aardgedekt bouwwerk op de westelijke van de batterijen / lunetten langs de Karnemelksloot ten zuidwesten van Naarden. Naarden ligt op de hoge gronden tussen het Naardermeer en de Zuiderzee, die een acces vormden tot Amsterdam en was één van de belangrijkste vestingsteden van de Oude Hollandse Waterlinie. De waterlinie was primair gebaseerd op inundatie van laag gelegen gronden om zo de vijand de doorgang te beletten. Naarden lag echter op de hoge uitlopers van het Gooi, waardoor de inundaties werden bemoeilijkt. Besloten werd de hoge gronden af te graven. De Werken aan de Karnemelksloot zijn een onderdeel van de pogingen water rond te vesting Naarden te kunnen vasthouden. In 1787 werd een damsluis aangelegd in de Karnemelksloot, die het inundatiewater moest vasthouden. Ter bescherming van de damsluis kwamen, eveneens in 1787, twee kleine omgrachte aarden lunetten tot stand aan weerszijden van de Karnemelksloot. Behalve voor de verdediging van de sluis dienden zij ook om de vijand te beletten Naarden aan de zuidzijde te passeren. Deze lunetten zijn in de Franse Tijd ten dele gesloopt, maar ten tijde van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, rond 1873-1875, vergroot en van bomvrije bouwwerken voorzien. Ook de fortwachterswoning Naardermeer 7 moet uit deze tijd dateren. De fortificaties van de Nieuwe Hollandse Waterlinie bleken al snel verouderd. Als gevolg van verbeteringen van het geschut kon van steeds grotere afstand effectief doel worden geraakt. Aan de oost- en zuidzijde van Naarden kwam in de mobilisatieperiode 1914-1919 daarom een verdedigingslinie van enige kilometers lengte tot stand, waarvan rond de Karnemelksloot diverse werken resteren. De schuilplaatsen met munitiemagazijnen op de werken werden in deze periode gesloopt. In 1939-1940 kwam nog een tankversperring op de dijk tot stand. De werken zijn sinds 1929 eigendom van de gemeente Naarden. Momenteel zijn ze in gebruik bij scoutinggroepen. De oorspronkelijke bruggen naar de batterijen zijn verdwenen. De wachthuizen A en B op de batterijen / lunetten werden gebouwd in 1873-1875 en golden naar de toenmalige maatstaven als bomvrij. Door de invoering van de brisantgranaat vanaf 1885 was van een bomvrije situatie geen sprake meer en konden gebouwen van dit type als verouderd

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

worden beschouwd.

Omschrijving

BOMVRIJ WACHTHUIS A uit 1873-1875, centraal gelegen op de westelijke batterij van de Werken aan de Karnemelksloot. Het bakstenen bouwwerk heeft dikke muren en is om de bomvrijheid te garanderen geheel aangeaard, uitgezonderd de ongedekte voorgevel, die naar het noordwesten is gericht. De voorgevel is voorzien van drie, door diepgelegen, kleine vensters met luiken geflankeerde, opgeklampte deuren. Deze geven toegang tot met segmentboogvormige gewelven overdekte ruimten, van nagenoeg gelijke afmetingen. (Op één na, die dubbel zo groot is en officiersverblijven bevatte. Aan het eind van de gevel de privaten, voorzien van kleine, opgeklampte deuren. Alle deuren en vensters zijn getoogd. In de voorgevel zijn extra ontlastingsbogen aangebracht. De gebouwen A en B (Gebouw B ligt op de oostelijke batterij) zijn van ongeveer gelijke omvang en indeling, uitgezonderd de ligging van de voormalige officiersverblijven.

Waardering

Het BOMVRIJE WACHTHUIS A uit 1873-1875 is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw)

Het onderdeel is een voorbeeld van een bomvrij bouwwerk van kort voor de invoering van de brisantgranaat..

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en als tegenhanger van bomvrij gebouw B op de oostbatterij.

* Het onderdeel is representatief als voorbeeld van een bomvrij wachthuis uit de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze ook elders zijn gebouwd volgens een eenduidig stramien met toepassing van vergelijkbare bouwmaterialen, indeling en detaillering.

* Het onderdeel is gaaf bewaard omdat het wachthuis niet of nauwelijks is gewijzigd ten opzichte van de situatie uit de bouwtijd.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair wachtgebouw

Functie

Wachtgebouw

Monumentnummer*: 531367

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	18 januari 2013
Kadaster deel/nr	82687/40

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Naarden	Gooise meren	Noord-Holland

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Naarden	D			952

*Omschrijving***

Cluster 9. Bomvrij wachthuis B.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJ WACHTHUIS B als aardgedekt bouwwerk op de oostelijke van de batterijen / lunetten langs de Karnemelksloot ten zuidwesten van Naarden. Naarden ligt op de hoge gronden tussen het Naardermeer en de Zuiderzee, die een acces vormden tot Amsterdam en was één van de belangrijkste vestingsteden van de Oude Hollandse Waterlinie. De waterlinie was primair gebaseerd op inundatie van laag gelegen gronden om zo de vijand de doorgang te beletten. Naarden lag echter op de hoge uitlopers van het Gooi, waardoor de inundaties werden bemoeilijkt. Besloten werd de hoge gronden af te graven. De Werken aan de Karnemelksloot zijn een onderdeel van de pogingen water rond te vesting Naarden te kunnen vasthouden. In 1787 werd een damsluis aangelegd in de Karnemelksloot, die het inundatiewater moest vasthouden. Ter bescherming van de damsluis kwamen, eveneens in 1787, twee kleine omgrachte aarden lunetten tot stand aan weerszijden van de Karnemelksloot. Behalve voor de verdediging van de sluis dienden zij ook om de vijand te beletten Naarden aan de zuidzijde te passeren. Deze lunetten zijn in de Franse Tijd ten dele gesloopt, maar ten tijde van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, rond 1873-1875, vergroot en van bomvrije bouwwerken voorzien. Ook de fortwachterswoning Naardermeer 7 moet uit deze tijd dateren. De fortificaties van de Nieuwe Hollandse Waterlinie bleken al snel verouderd. Als gevolg van verbeteringen van het geschut kon van steeds grotere afstand effectief doel worden geraakt. Aan de oost- en zuidzijde van Naarden kwam in de mobilisatieperiode 1914-1919 daarom een verdedigingslinie van enige kilometers lengte tot stand, waarvan rond de Karnemelksloot diverse werken resteren. De schuilplaatsen met munitiemagazijnen op de werken werden in deze periode gesloopt. In 1939-1940 kwam nog een tankversperring op de dijk tot stand. De werken zijn sinds 1929 eigendom van de gemeente Naarden. Momenteel zijn ze in gebruik bij scoutinggroepen. De oorspronkelijke bruggen naar de batterijen zijn verdwenen. De wachthuizen A en B op de batterijen / lunetten werden gebouwd in 1873-1875 en golden naar de toenmalige maatstaven als bomvrij. Door de invoering van de brisantgranaat vanaf 1885 was van een bomvrije situatie geen sprake meer en konden gebouwen van dit type als verouderd

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

worden beschouwd.

Omschrijving

BOMVRIJ WACHTHUIS B uit 1873-1875, centraal gelegen op de oostelijke batterij van de Karnemelksloot. Het bakstenen bouwwerk heeft dikke muren en is om de bomvrijheid te garanderen geheel aangeaard, uitgezonderd de ongedekte voorgevel, die naar het noordwesten is gericht. De voorgevel is voorzien van drie, door diepgelegen, kleine vensters met luiken geflankeerde, opgeklampte deuren. Deze geven toegang tot met segmentboogvormige gewelven overdekte ruimten, van nagenoeg gelijke afmetingen. (Op één na, die dubbel zo groot is en de officiersverblijven bevatte). Aan het eind van de gevel de privaten, voorzien van kleine, opgeklampte deuren. Alle deuren en vensters zijn getoogd. In de voorgevel zijn extra ontlastingsbogen aangebracht. De gebouwen B en A (Gebouw A ligt op de westelijke batterij) zijn van ongeveer gelijke omvang en indeling, uitgezonderd de ligging van de voormalige officiersverblijven.

Waardering

Het BOMVRIJE WACHTHUIS B uit 1873-1875 is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw)

Het onderdeel is een voorbeeld van een bomvrij bouwwerk van kort voor de invoering van de brisantgranaat..

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en als tegenhanger van bomvrij gebouw A op de westbatterij.

* Het onderdeel is representatief als voorbeeld van een bomvrij wachthuis uit de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze ook elders zijn gebouwd volgens een eenduidig stramien met toepassing van vergelijkbare bouwmaterialen, indeling en detaillering.

* Het onderdeel is gaaf bewaard omdat het wachthuis niet of nauwelijks is gewijzigd ten opzichte van de situatie uit de bouwtijd.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair wachtgebouw

Functie

Wachtgebouw

Monumentnummer*: 531368

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	18 januari 2013
Kadaster deel/nr	82687/18

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Naarden	Gooise meren	Noord-Holland

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Naarden	E			319

*Omschrijving***

Cluster 9. Fortwachterswoning.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

FORTWACHTERSWONING nabij de gecombineerde toegang tot de beide batterijen die het Werk aan de Karnemelksloot ten zuidwesten van Naarden vormen. Naarden ligt op de hoge gronden tussen het Naardermeer en de Zuiderzee, die een acces vormden tot Amsterdam en was één van de belangrijkste vestingsteden van de Oude Hollandse Waterlinie. De waterlinie was primair gebaseerd op inundatie van laag gelegen gronden om zo de vijand de doorgang te beletten. Naarden lag echter op de hoge uitlopers van het Gooi, waardoor de inundaties werden bemoeilijkt. Besloten werd de hoge gronden af te graven. De Werken aan de Karnemelksloot zijn een onderdeel van de pogingen om water rond te vesting Naarden te kunnen vasthouden. In 1787 werd een damsluis aangelegd in de Karnemelksloot, die het inundatiewater moest vasthouden. Ter bescherming van de damsluis kwamen, eveneens in 1787, twee kleine, omgrachte aarden lunetten tot stand aan weerszijden van de Karnemelksloot. Behalve als verdediging van de sluis dienden zij ook om de vijand te beletten Naarden aan de zuidzijde te passeren. Deze lunetten zijn in de Franse Tijd ten dele gesloopt, maar ten tijde van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, rond 1873-1875, vergroot en van bouwwerken voorzien. In deze periode moet ook de fortwachterswoning zijn gebouwd.

Omdat de meeste forten en andere (buiten de bebouwde kom gelegen) verdedigingswerken - wanneer er geen sprake was van mobilisatie of oefeningen - geen bezetting met militair personeel hadden, was er in veel gevallen een aparte woning of andersoortig onderkomen voor een beheerder of wachter. Soms had een dergelijk(e) woning of onderkomen tevens een andere functie, zoals die van sluiswachters- of brugwachterswoning. Voor wat betreft de locatie van een wachterwoning waren geen eenduidige standaarden; het gebruikte bouw materiaal varieert, maar gewoonlijk is gebouwd in baksteen of hout. De fortwachterswoning aan Naardermeer 7 dateert uit de periode 1873-1875. Vlakbij de woning, aan de noordoostzijde, liggen in de berm van de weg nog enkele tetraëders,

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

verplaatsbare betonnen onderdelen van een wegversperring uit de periode 1939-1940.

Omschrijving

De FORTWACHTERWONING van de Werken aan de Karnemelksloot, met adres Naardermeer 7, dateert uit 1873-1875 en ligt direct noordelijk van de Westbatterij, aan de dijk op de westelijke oever van de Karnemelksloot. De woning ligt iets schuin ten opzichte van de dijk en is met de voorgevel naar de zuidoostzijde (frontzijde) gekeerd. Het is een bakstenen, witgepleisterd bouwwerk van één bouwlaag hoog, voorzien van een schilddak met gesmoorde pannen. De gevels zijn onder meer voorzien van zesruits schuiframen met luiken. In de zuidgevel bevindt zich de voordeur met bovenlicht. Het pand is als fortwachterswoning met name herkenbaar door de strategische situering.

Waardering

De FORTWACHTERSWONING van de Werken aan de Karnemelksloot is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het onderdeel is een voorbeeld van een militaire dienstwoning uit 1873-1875.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel uit 1873-1875 is representatief als voorbeeld van een militaire dienstwoning die is gelegen buiten de desbetreffende verdedigingswerken.

* Het onderdeel is vrij gaaf bewaard qua bouwmassa, indeling en detaillering, maar is vooral gaaf en herkenbaar in zijn oorspronkelijke functie als fortwachterswoning door de markante situering binnen het waterlinielandschap en door de annexe bouwwerken van het complex Werken aan de Karnemelksloot.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair wachtgebouw

Functie

Wachtgebouw

Monumentnummer*: 531369

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	18 januari 2013
Kadaster deel/nr	82687/25

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Naarden	Gooise meren	Noord-Holland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Naarden	Werken aan de Karnemelksloot

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Naarden	E			191

*Omschrijving***

Cluster 9. Drinkwaterreservoirs.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

TWEE DRINKWATERRESERVOIRS als relatief zeldzame functionele onderdelen van de Werken aan de Karnemelksloot ten zuidwesten van Naarden.

Naarden ligt op de hoge gronden tussen het Naardermeer en de Zuiderzee, die een acces vormden tot Amsterdam en was één van de belangrijkste vestingsteden van de Oude Hollandse Waterlinie. De waterlinie was primair gebaseerd op inundatie van laag gelegen gronden om zo de vijand de doorgang te beletten. Naarden lag echter op de hoge uitlopers van het Gooi, waardoor de inundaties werden bemoeilijkt. Besloten werd de hoge gronden af te graven. De Werken aan de Karnemelksloot zijn een onderdeel van de pogingen om water rond te vesting Naarden te kunnen vasthouden. In 1787 werd een damsluis aangelegd in de Karnemelksloot, die het inundatiewater moest vasthouden. Ter bescherming van de damsluis kwamen, eveneens in 1787, twee kleine, omgrachte, aarden lunetten tot stand aan weerszijden van de Karnemelksloot. Behalve ter verdediging van de sluis dienden zij ook om de vijand te beletten Naarden aan de zuidzijde te passeren. Deze lunetten zijn in de Franse Tijd deels gesloopt maar ten tijde van de Nieuwe Hollandse Waterlinie rond 1873-1875 vergroot en van bouwwerken voorzien. Ook de fortwachterswoning Naardermeer 7 moet uit deze tijd dateren. De fortificaties van de Nieuwe Hollandse Waterlinie bleken al snel verouderd. Als gevolg van verbeteringen van het geschut kon van steeds grotere afstand effectief doel worden geraakt. Daarom werd ervoor gekozen tijdens de mobilisatieperioden van 1914-1919 en 1939-1940 extra verdedigingswerken aan te leggen vóór de eigenlijke werken en deze uit te voeren in de vorm van

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

groepsnesten, groepsschuilplaatsen, geschutskazematten en versperringen. Aan de oost- en zuidzijde van Naarden kwam in de mobilisatieperiode 1914-1918 een verdedigingslinie van enige kilometers lengte tot stand. Bij de Karnemelksloot werden prikkeldraadversperringen en schuilplaatsen aangelegd. Tussen de werken en de vesting werden nieuwe batterijen en infanterieloopgraven en voorzieningen gerealiseerd, waaronder betonnen drinkwaterreservoirs. Op de reservoirs konden (niet meer aanwezige) pompen worden aangesloten, waarmee in totaal een voorraad van 10.000 liter water kon worden opgepompt.

Omschrijving

TWEE DRINKWATERRESERVOIRS uit 1914-1918, toen de Karnemelksloot tot de hoofdverdedigingslinie van de werken buiten de vesting Naarden behoorde. De dicht bij elkaar gelegen reservoirs (2.70 x 2.20 x 1.00 m; l x b x h) zijn gemaakt van cementijzer-beton (dikte 0.10 m) en zijn tamelijk schaarse voorbeelden van een dergelijke voorziening uit die tijd. De reservoirs liggen ondergronds in het talud van de dijk langs het Naardermeer, enkele honderden meters ten noorden van de damsluis, en waren bedoeld om opgepompt water op te slaan ten behoeve van de in het veld gelegerde manschappen. Bovendien zijn delen van de betonwerken met twee vierkante openingen (mangaten) zichtbaar, waaruit het water kon worden geput en die voor inspectie en reiniging dienden. Op de reservoirs konden pompen worden aangesloten, maar deze zijn niet meer aanwezig.

Waardering

De TWEE DRINKWATERRESERVOIRS uit 1914-1918 zijn van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdelen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (20ste eeuw) c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw)

De onderdelen zijn voorbeelden van betonnen drinkwaterreservoirs uit de periode 1914-1918.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdelen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en als herinnering aan niet of nauwelijks meer in het terrein herkenbare veldversterkingen.

* De onderdelen zijn zeldzaam omdat weinig van zulke grote drinkwaterreservoirs resteren als onderdeel van de inmiddels grotendeels verdwenen veldversterkingen uit de mobilisatie periode 1914-1919. Bij de vesting Naarden zijn nog wel enkele reservoirs van een kleiner type bekend.

* Het onderdeel is redelijk gaaf bewaard omdat de reservoirs ondergronds nog aanwezig zijn en aan de bovenzijde ook als zodanig herkenbaar zijn.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 531370

Status rijksmonument
Inschrijving register* 18 januari 2013
Kadaster deel/nr 82687/4

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Naarden Gooise meren Noord-Holland

Locatiennaam Locatieomschrijving
Naarden Werken aan de Karnemelksloot

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Appartement aanduiding Grondperceel
Naarden E 72

Omschrijving**

Cluster 9. Schuilplaats type 1915.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

SCHUILPLAATS TYPE 1915 als gebouwd onderdeel van in de mobilisatieperiode 1914-1919 tot stand gekomen additionele verdedigingswerken van de Vesting Naarden en de Werken aan de Karnemelksloot. Naarden ligt op de hoge gronden tussen het Naardermeer en de Zuiderzee, die een acces vormden tot Amsterdam en was één van de belangrijkste vestingsteden van de Oude Hollandse Waterlinie. De waterlinie was primair gebaseerd op inundatie van laag gelegen gronden om zo de vijand de doorgang te beletten. Naarden lag echter op de hoge uitlopers van het Gooi, waardoor de inundaties werden bemoeilijkt. Besloten werd de hoge gronden af te graven. De Werken aan de Karnemelksloot zijn een onderdeel van de pogingen om water rond te vesting Naarden te kunnen vasthouden. In 1787 werd een damsluis aangelegd in de Karnemelksloot, die het inundatiewater moest vasthouden. Ter bescherming van de damsluis kwamen, eveneens in 1787, twee kleine, omgrachte, aarden lunetten tot stand aan weerszijden van de Karnemelksloot. Behalve ter verdediging van de sluis dienden zij ook om de vijand te beletten Naarden aan de zuidzijde te passeren. Deze lunetten zijn in de Franse Tijd gesloopt maar ten tijde van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, rond 1873-1875, vergroot en van bomvrije bouwwerken voorzien. Ook de fortwachterswoning Naardermeer 7 moet uit deze tijd dateren. De fortificaties van de Nieuwe Hollandse Waterlinie bleken al snel verouderd. Als gevolg van verbeteringen van het geschut kon van steeds grotere afstand effectief doel worden geraakt. Daarom werd ervoor gekozen om tijdens de mobilisatieperioden van 1914-1919 en 1939-1940 extra verdedigingswerken aan te leggen vóór en nabij de eigenlijke werken, die werden uitgevoerd in de vorm van groepsnesten, groepsschuilplaatsen, geschutskazematten en versperringen. Aan de oost- en zuidzijde van Naarden kwam in de mobilisatieperiode

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

1914-1919 een verdedigingslinie van enige kilometers lengte tot stand. Bij de Karnemelksloot werden prikkeldraadversperringen en schuilplaatsen aangelegd. Tussen de werken en de vesting werden nieuwe batterijen en infanterielooptgraven gerealiseerd. Van de werken uit 1914-1918 resteert onder meer een schuilplaats type 1915, die is gesitueerd in de inundatievelden ten westen van de westelijke batterij.

Schuilplaatsen van het type 1915 ontstonden als gevolg van de loopgravenoorlog die in de Eerste Wereldoorlog in de ons omringende landen werd gevoerd. Zware artilleriebeschietingen vereisten voorzieningen ter bescherming van manschappen en wapenning. Schuilplaatsen van het type 1915 waren afwachtingsruimten die geïntegreerd waren in de loopgraven bij belangrijke accessen. De bouwwerken boden ruimte aan circa 16 man. Ze werden gebouwd volgens een gestandaardiseerd ontwerp en waren scherfvrij, dat wil zeggen dat ze in zekere mate bescherming boden tegen granaatscherven. Deze en dergelijke vroege betonnen werken golden tevens als experimenten. Bij de Karnemelksloot maakte de Schuilplaats type 1915 ten noordwesten van de westelijke lunette deel uit van de stelling die in de mobilisatieperiode 1914-1918 ten noorden van de lunetten tot aan de vesting Naarden was opgeworpen.

Omschrijving

In het inundatieveld direct ten noordwesten van de westbatterij van de Werken aan de Karnemelksloot gelegen SCHUILPLAATS TYPE 1915. De schuilplaats is een deels ingegraven rechthoekig, gewapend betonnen (0.15 m) bouwwerk met een plattegrond van 8.20 x 2.20 x 1.50 m (l x b x h), met een afgeschuinde zuidgevel om afschampen van granaten te bewerkstelligen. De binnenzijde is versterkt met vier steunmuren. In de noordgevel, met overstek, zijn twee voormalige ingangen en enkele vensteropeningen te zien, in oorsprong afsluitbaar met stalen luiken. Het bouwwerk was voorheen aan de frontzijde en bovenzijde aangeaard.

Waardering

De SCHUILPLAATS TYPE 1915 is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (20ste eeuw) c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw)

Het onderdeel is een voorbeeld van een schuilplaats Type 1915, uit de periode 1914-1918, toen er een veldversterking was opgeworpen tussen de Werken aan de Karnemelksloot en de vesting Naarden, als onderdeel van een grotere veldversterking, de Voorstelling voor Naarden.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en als herinnering aan de hier gelegen hebbende veldversterkingen.

* Het onderdeel is relatief zeldzaam als enige schuilplaats van het Type 1915 in deze omgeving en als karakteristieke en schaarse restant van de veldversterkingen uit de periode 1914-1918 en als betonexperiment in militair gebruik.

* Het onderdeel is redelijk gaaf bewaard omdat het bouwwerk nog in zijn geheel resteert, uitgezonderd details als deuren en vensters,

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

en omdat het zich in zijn oorspronkelijke functie in het veld laat herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

Schuilplaats

Monumentnummer*: 531371

Status rijksmonument
Inschrijving register* 18 januari 2013
Kadaster deel/nr 82686/180

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Naarden Gooise meren Noord-Holland

Locatiennaam Locatieomschrijving
Naarden Werken aan de Karnemelksloot.

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Apartement aanduiding Grondperceel
Naarden E 202

Omschrijving**

Cluster 9. Tankversperring.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE Inleiding

BETONBLOK VAN TANKVERSPERRING als onderdeel van lineaire en accesverdediging met antitankgrachten, groepsschuilplaatsen, kazematten en dergelijke.

Naarden ligt op de hoge gronden tussen het Naardermeer en de Zuiderzee, die een acces vormden tot Amsterdam en was één van de belangrijkste vestingsteden van de Oude Hollandse Waterlinie. De waterlinie was primair gebaseerd op inundatie van laag gelegen gronden om zo de vijand de doorgang te beletten. Naarden lag echter op de hoge uitlopers van het Gooi, waardoor de inundaties werden bemoeilijkt. Besloten werd de hoge gronden af te graven. De Werken aan de Karnemelksloot zijn een onderdeel van de pogingen om water rond te vesting Naarden te kunnen vasthouden. In 1787 werd een damsluis aangelegd in de Karnemelksloot, die het inundatiewater moest vasthouden. Ter bescherming van de damsluis kwamen, eveneens in 1787, twee kleine omgrachte aarden lunetten tot stand aan weerszijden van de Karnemelksloot. Behalve de verdediging van de sluis dienden zij ook om de vijand te beletten Naarden aan het zuiden te passeren. Deze lunetten zijn in de Franse Tijd gesloopt maar ten tijde van de Nieuwe Hollandse Waterlinie rond 1873-1875 vergroot en van bouwwerken voorzien. Ook de fortwachterswoning Naardermeer 7 moet uit deze tijd dateren. De fortificaties van de Nieuwe Hollandse Waterlinie bleken al snel verouderd. Als gevolg van verbeteringen van het geschut kon van steeds grotere afstand effectief doel worden geraakt. Daarom werd ervoor gekozen om tijdens de mobilisatieperioden van 1914-1919 en 1939-1940 extra verdedigingswerken aan te leggen vóór de eigenlijk werken in de vorm van groepsnesten, groepsschuilplaatsen, geschutskazematten en versperringen. Aan de oost- en zuidzijde van Naarden kwam in de mobilisatieperiode 1914-1918 een verdedigingslinie van enige kilometers lengte tot stand. Bij de Karnemelksloot werden prikkeldraadversperringen en

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

schuilplaatsen aangelegd. In 1926 werden de Werken aan de Karnemelksloot, gelijktijdig met de vesting Naarden, als officieel verdedigingswerk opgeheven. Desondanks werd gedurende de periode 1935-1940 een tankversperring aangelegd bij de Karnemelksloot.

Het opwerpen van hindernissen om het oprukken van vijandelijke troepen te belemmeren of te vertragen kent een lange historie. Belangrijke kunstmatige hindernissen waren van oudsher onder meer grachten, waterlinies, omgehakte bomen en onklaar gemaakte bruggen. Met de opkomst van mechanische (zoals de stoomtrein) en gemotoriseerde (pantservoertuigen en tank) verkeersmiddelen is nog zwaarder materieel ingezet, waaronder de stalen en (gewapend) betonnen versperring. Eén van de vanaf het midden van de jaren '30 toegepaste systemen bestond uit schuin rechtop geplaatste en gepunte, stalen (H-)profielbalken, die niet alleen de doorgang voor zulke verkeersmiddelen sterk bemoeilijkten, maar die daaraan ook zware schade konden toebrengen. Dergelijke hindernissen konden worden samengesteld uit één (Type I) dan wel twee rijen (Type II) profielbalken. Tankhindernissen waren gewoonlijk opgebouwd uit samenhangende stelsels van barrières, waarin behalve water (waaronder vooral antitankgrachten en inundaties) ook betonnen en stalen constructies (de echte tankversperringen) de voortgang vertraagden. De gleuven waarin de staven konden worden aangebracht, konden worden afgesloten door middel van gietijzeren deksels. Het Nederlandse leger maakte aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog in de Nieuwe Hollandse Waterlinie onder meer gebruik van antitankgrachten en betonblokken met stalen profielbalken. Het aantal aangelegde tankversperringen in de Hollandse Waterlinie is niet bekend; rond het jaar 2000 zijn er nog ongeveer 10 (redelijk) herkenbaar aanwezig, waarvan 1 compleet. Een andere bekende hindernis was de tetraëder - een verplaatsbaar driehoekig betonblok (ook wel als een stalen constructie uitgevoerd), dat groepsgewijze kon worden toegepast bij controleposten en bruggen.

Omschrijving

BETONBLOK VAN TANKVERSPERRING op het acces van de dijkweg het Naardermeer tussen het eigenlijke meer en de Karnemelksloot, iets ten zuiden van de damsluis en de Werken aan de Karnemelksloot. Van de versperring resteren twee betonnen stroken in de zijbermen (ca. 40.00 m breed), met de Karnemelksloot enerzijds en een kleinere sloot langs de dijkweg het Naardermeer anderzijds. De profielstaven zijn tot op maaiveldhoogte afgezaagd. In oorspong besloeg de versperring de totale breedte van de dijk met zijberm.

Waardering

Het BETONBLOK VAN de TANKVERSPERRING is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (20ste eeuw) c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw)

Het betreft hier een onderdeel uit de periode 1935-1940. Het onderdeel is een voorbeeld van een rest van een speciaal ter verdediging tegen aanvalswagens en / of tanks aangelegde gewapend betonnen, gietijzeren en stalen versperring, die deel uitmaakte van een lineaire, verder deels uit (anti)tankgrachten en aangrenzende inundaties bestaande hindernis.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en door de ligging in een potentiële toegang (accés) tot de Vesting Holland.

* Het onderdeel is tamelijk zeldzaam omdat er relatief weinig herkenbare tankhindernissen resteren.

* Het onderdeel is weinig gaaf bewaard, maar laat zich in het veld nog in zijn oorspronkelijke functie herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Versperring

Functie

Tankhindernis